

Coperta I: Béla Kuhn - Portret de tinerețe și portret de maturitate.

Apud vol. *Béla Kún. Eine historishe Grimasse*, Verlag für Kulturpolitik, de Géza Herczeg, Berlin, 1928.

Coperta IV: Regina Maria asistând la trecerea trupelor române peste Tisa, iulie 1919. Apud vol. *Regina și Frontul*, editor conf. univ. dr. Ioan Cristescu, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București 2017. Cu mulțumiri.

Clapa I: Harta României Mari.

Clapa IV: Profilul cartografic al României Mari într-o compoziție aparținând Muzeului Unirii din Alba Iulia, apud *Istoria românilor*, ediția academică, vol. VII, tom II, București, 2003.

ISBN 978-973-642-381-9

© Deținut de moștenitorii legali.

Radu Cosmin

ROMÂNII LA BUDAPESTA

I. DEZROBITORII

Ediție îngrijită și prefață de

I. Oprișan

Editura SAECULUM I.O.
București 2018

TABLA DE MATERII

<i>O lucrare unică în felul ei în cultura română (I. OPRIȘAN)</i> .7	
<i>Notă asupra ediției (I. OPRIȘAN)</i>	15
Precuvântare	17
DEZROBIREA ARDEALULUI	21
Urcând Calvarul	21
În capiștea pieirii.....	28
Învierea.....	31
Paul Deschanel despre România.....	32
A DOUA OARĂ PESTE CARPAȚI.....	35
Dezrobirea Ardealului	35
Organizarea armatei	37
Potolirea răscoalelor ungurești	38
Luptele din Munții Apuseni.....	42
EPOPEEA UNEI DIVIZII	47
Lupta de la Solnoc.....	49
Primirea la Tulca	50
Cum s-a luat Nagy Salontza.....	52
Cum ne primeau frații în Ardeal	53
DESCRIERI DE LUPTE	55
Atacul de la Zoldiș	57
În lupta de la Butin	59
La Ciuci (Csucs)	60
LUPTELE REGIMENTULUI 9 VÂNĂTORI ÎN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA.....	64
1. Recunoașterea de la Ciuci	64
2. Atacul de la Ciuci și Dealul Mare	65
3. Spre Beiuș.....	68

4. La Salonta Mare.....	70
5. Înspre Bekes.....	72
LUPTELE DE LA TISA.....	74
Refacerea armatei. Ungurii atacă pe cehoslovaci.	
Primele ciocniri cu noi la Tisa.....	74
„S-au ars ca niște fraieri“.....	77
Pregătirea armatei bolșevice.....	82
Reorganizarea armatei române.....	85
Ungurii ne atacă.....	85
Marile lupte.....	87
Descrieri din epoca marilor lupte de pe Tisa.....	89
Fegyvernek.....	93
TRECEREA TISEI.....	101
Capturarea și dezarmarea întregii armate ungare ..	104
Groaza ungarilor de români.....	105
Anarhia ungară.....	106
Spre Budapesta!.....	106
INTRAREA ÎN BUDAPESTA.....	109
Memoriu asupra operațiunilor Brigăzii a IV-a Roșiori, de la	
31 iulie – 3 august 1919, data intrării în Budapesta	109
Crâmpoie ostășești asupra intrării în Budapesta.	117
Expunerea sintetică a luptelor de la Tisa, a dezarmării	
Ungariei și ocuparea Budapestei.....	119
DOCUMENTE OFICIALE.....	123
Contraofensiva română din iulie 1919 contra forțelor	
maghiare și ocuparea Budapestei.....	123
I. Considerațiuni generale.....	123
II. Gruparea forțelor inamice în vederea acțiunii ofen-	
sive contra românilor.....	125
III. Planul de campanie al inamicului.....	127
IV. Gruparea forțelor române.....	129
V. Desfășurarea acțiunii.....	131

VI. Continuarea operațiunilor la vest de Tisa.....	146
VII. Ocuparea Budapestei.....	154
SOLDAȚII NOȘTRI ÎN UNGARIA ȘI BUDAPESTA.	163
BUDAPESTA HRĂNITĂ DE ARMATA ROMÂNĂ	167
Raport sumar asupra alimentației orașului Budapesta .	
.....	170
ASUPRA CHESTIUNEI DUNĂRII.....	175
Importanța Dunării.....	175
Regimul Dunării.....	176
ÎNCHEIERE.....	178
PRESA ALIAȚILOR DESPRE NOI.....	180
Pacea în Europa nu va fi restabilită până ce nu va fi izgo-	
nit Bella Kuhn.....	180
Scrisori din Paris.....	196
POVESTIRI PITOAREȘTI.....	201
DIN ISPRĂVILE COMUNIȘTILOR.....	206
Cum a izbucnit bolșevismul.....	206
Hoțiile consilierilor poporului.....	208
Szabados, Delegatul Poporului, sau milioanele risipite	
de consilierul Culturii Intellectuale.....	210
Cum călătorea Pogany Ioszepe.....	212
Camera de tortură a Gărzilor Roșii.....	213
Szamuely la Szolnok.....	214
Protecția (?) copiilor sub comunism.....	215
Kuhn Bella, comunist de salon.....	216
Asasinarea ofițerilor de jandarmi.....	217
Familii ungare ruinate de comunism.....	217
Cine a lăsat pe Kuhn Bella să evadeze.....	218
Budapesta sub comunism (bolșevism).....	219
PRESA UNGARĂ DESPRE ROMÂNII.....	239
SCHIȚE EXPLICATIVE ALE FRONTULUI DE LUPTĂ	
DE PE TISA.....	243

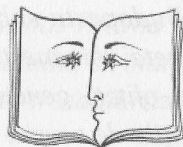
politici, artiști, profesori, aristocrați, burghezi, și proletari. Vizitarea bolșevicilor în temnițe și în lagăre de prizonieri etc. etc.

Oricât s-ar părea de dezvoltată lucrarea mea, n-am pretențiunea de-a fi scris nici o operă militară de tehnică desăvârșită, nici o povestire completă a tot ce s-a făcut mărșă și s-a putut vedea în epoca acestor zile de glorie românească.

Atât specialiști în cele ostășești cât și mânuitori de condei mai meșteri ca mine vor desăvârși, mai curând sau mai târziu, modesta mea încercare.

Eu însumi le voi fi mulțumitor, iar cititorii recunoscători. Uriașa epopee a neamului nostru au scris-o cu sânge, pe brazda țării noastre, frumos și pentru eternitate, ostașii României Mari. Stihuatorii și cântăreții neamului să picure mai departe din vârful penei lor picăturile de aur ale gloriei noastre și prinzând în tipare trainice povestea neamului, să trâmbițeze, cât mai sonor, măreția virtuților acestui popor și acestei armate române care, încă o dată, în zilele noastre, a pus noi cununi de lauri pe fruntea gîntei latine.

R. C.

DEZROBIREA ARDEALULUI

Urcând Calvarul

Dezrobirea Ardealului a fost visul nostru cel mare și sfânt.

Pentru acest vis „ne-au răposat și moșii și părinții“ cum a spus-o un mare cântăreț al neamului.

Pentru visul acesta ne-au sângerat cei mai buni fii ai pământului nostru și am dat morții floarea cea mai de preț a tinereții noastre.

În ziua judecății celei mari, când goarna Învierii a sunat, poporul miciei României de la Dunăre s-a ridicat ca un singur om, și pieptul vitejilor noștri a pornit deschis la marea sărbătoare a morții.

Lung și greu a fost Calvarul pătimirii noastre. Călăii noștri erau mulți, și uneltele lor de omor covârșeau slabele noastre arme.

Iaduri de foc și de fier au revărsat fiii lui Satan peste capetele noastre.

Câmpuri de luptă, sate și orașe n-au scăpat de urgia cumplită lor năvale.

Alături de ostași au picat, femei, moșnegi și copii omorâți tâlhărește, în culcușul lor, pe străzile orașelor, pe brazda câmpurilor, vânați din goana negrelor pasări de pradă ale vrăjmașilor.

Și mulți au mai fost dușmanii!

Nicicând în cartea neamurilor nu s-a pomenit popor mai încolțit de toate părțile, la ceas greu, ca poporul românesc în

luptă cu toate semințiile barbare: teutoni, austrieci, unguri, bulgari, turci.

Până și rușii, pe care o clipă ni-i crezusem prieteni, ne-au părăsit în ceasul cel mare și și-au întors cuțitul spre noi.

Era prea mult!

Am ridicat greaua cruce de fier cu care ne urcam Calvarul, și le-am zdrobit tidva, ca la șerpi.

Curat „ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă apăr singur!”

Și, Doamne, cumplit ne-am mai apărat!

Câmpiile și dumbrăvile Ardealului, crestele Carpaților, apele Dunării și țărmul Mării, Jiul, Oltul, Argeșul, Neajlovul și Siretul, care, cu frunza, care cu valul, vor cânta, de-a lungul veacurilor, înfricoșătoarea vitejie a brațului nostru și vor duce pe cele patru vânturi gemetele puhoaielor vrăjmașe spulberate de pieptul neînfricat al vitejilor noștri.

Porumbacu, Sibiu, Brașov, Cerna, Bumbești, Tg.-Jiu, Tur-tucaia, Mulciova, Arabagi, Bălării, Predeal, Dragoslave, Tabla-Buții, Uz, Cașin, Oituz. Mărăști și Marășești sunt nume sfinte de evanghelie, de la care, îngroziți, își vor întoarce fețele fiii lui Satan, comandanți de Falkenheyn, von Morgens, Koch, Kueline, Kraft von Delmensingen și Mackensen!

Trufașă Germanie, hrăpăreața Austrie, fudula și sălbateca Ungarie, bolovănoasa și primitiva Bulgarie, palida și nenorocita Turcie, își vor aduce cu respect și groază aminte de tăria de granit a poporului român, de baioneta oșteanului nostru și de mării conducători ai armatei române.

Dar, pentru a vădi și mai bine strălucitele calități ale popo-rului și oastei noastre, în ce privește, mai ales, prima parte a războiului nostru de dezrobire, nu găsesc mai cuprinzătoare și mai înălțătoare, pentru mândria noastră de români, decât cuvântarea marelui francez Paul Deschanel, președintele de azi al Republicii Franceze.

Într-un grai olimpic, și încălzit de flacăra confraternității latine, marele bărbat de stat al nobilei și generoasei Franțe, îndurerat la cumplitele noastre suferințe și electrizat de uriașele noastre virtuți ostășești, astfel s-a rostit la 28 iulie 1917, la Sorbona, în fața Președintelui Republicii Franceze, d-atunci dl Raymond Poincaré:

„Domnule președinte al Republicii

Doamnelor și Domnilor,

Ne-am întrunit aci spre a manifesta României dragostea noastră frățească.

În timp ca și în spațiu România și Franța, care sunt de același neam, au același ideal.

Între cele două concepții ce luptă între ele în acest război, disputându-și dominația lumii, de o parte, forța creatoare a dreptului – ceea ce în fond nu reprezintă decât instinctul vea-curilor primitive – de altă parte, dreptul independent de forță și superior acesteia – România, fiica geniului latin, care în decursul secolelor a fost zidul însângerat al Europei mai întâi contra barbarilor, apoi contra turcilor, și care prin curajul ei a salvat civilizația, era predestinată a lupta pentru cauza dreptului.

Prin însuși faptul că milioane de români se află încă sub apăsarea jugului străin, România ca și Italia ca și Franța, era sortită a apăra, nu spun principiul naționalităților – s-a dat acestui cuvânt prea multe înțelesuri, care au servit a-l viola în momentul chiar când era invocat – dar dreptul popoarelor ca și al indivizilor de a dispune de ei înșiși, adică ideea revolu-ției franceze care este și la baza războiului actual, constituind măreția-i sfântă.

Totuși, câte dificultăți pentru români, înainte de a se arunca în luptă!

Granițele lor întinse, expunându-i atacurilor din toate părțile ale vecinilor, stăpâni pe înălțimi și pe puncte strategice; natura solului și produselor lor, compuse din cereale și petrol pe care

Rusia, ce exporta aceleași produse, nu le putea cumpăra și pe care le vindeau în Austria și în Germania; neînțelegerile lor cu vecinii de la nord, de la 1878, nevoia de a-și procura materialul de război nou, care le lipsea, în fine originile însăși a dinastiei lor...

D-lor, dați-mi voie să evoc în acest moment o amintire personală. Revăd – sunt vreo cinci ani de atunci – coastele împădurite ale munților Sinaiei și, colo sus, printre brazi, care și primăvara erau încă acoperiți de zăpadă și îți reaminteau zilele de Crăciun, în reședința sa patriarhală, pe Regele Carol, Suveranul leal care își făcuse față de țara sa adoptivă întreaga sa datorie, fericit în acea zi. El, prințul german, un Hohenzollern, fericit că povestește unui francez istoria emoționantă a unei victorii reputate alături de viitorii noștri aliați, cea mai glorioasă amintire a tinereții sale, laurii săi de la Plevna.

Revăd de asemenea, în palatul de la Cotroceni, din București, pe Prințul moștenitor simplu, amabil, pe Prințesa plină de o grație strălucită și de milă, cât și pe copiii lor mândri, în care parcă se împreuna frumusețea măreață anglo-saxonă, cu eleganța fină a Orientului latin.

Ce dramă sfâșietoare avea să tulbure mai pe urmă aceste suflete! Bătrânul rege muri în adevăr din cauza nobilelor sale scrupule. Tânărul Rege, la rândul Său a suferit mult. El a făcut în public confesiunea Sa dureroasă și mândră, suportând în sufletul Său lupta grea prin care a învățat să se domine, reprezentând victoria treptată a unui om cinstit asupra simpatiilor sale de familie și a amintirilor afectuoase din copilărie, prin care se distinge vocația regală; pierderea tragică a prietenilor Sale, căci generalii germani care i-au invadat teritoriul au fost colegii Săi de școală, camarazii săi, unii încercând a-l despărți în mod perfid de poporul Său, celălalt vorbind despre dâșșii cu mărînimie: «Nu știu dâșșii, exclama el, că datoriile formează o ierarhie pe care nimeni dintre noi n-o alege și că aceea ce mi

se impunea era să apăr România, asigurându-i independența în prezent și mărirea în viitor. Germanii spun: „Germania mai presus de tot“. Eu am spus: „Datoria mea mai presus de tot“. România va merge până la capăt alături de scumpii ei aliați. Sunt sigur că i-am arătat marea cale a destinelor ei istorice».

Astfel toate piedicile care stătuse la început în calea intervenției României au cedat în fața acestei forțe supreme: vocea sângelui, strigătul fraților subjugați, glasul străbunilor ce odihnesc peste munți, cauza sfântă a libertății a dreptului uman pentru care s-au ridicat, în cele două lumi, popoarele democratice și liberale, contra forțelor de vicleșug, de cucerire și opresiune. Izvor de glorie nepieritor pentru familia noastră din Orient.

Din primele momente ale războiului, hotărârea d-lui Brătianu era luată. În sept. 1914, d-sa trata cu Rusia. Singura chestiune ce mai rămânea era alegerea momentului. Când trebuia să intre în acțiune? Iată ce se întreba primul-ministru român; iată ce se întrebau d-nii Take Ionescu și partizanii săi, dl N. Filipescu și aderenții săi.

În zadar Puterile Centrale își înmulțeau promisiunile și amenințările: nimic nu clinti nici pe Rege nici pe ministrul său în hotărârea lor. Iar, când, acum un an, armatele lui Brusiloff luară ofensiva, rupând liniile dușmane și recucerind Galiția Orientală, România la rândul ei se avântă, entuziasată.

Știți ce-a urmat: efortarea măreață a armatelor române luptând singure cu Germania, Austria, Bulgaria, și Turcia. Trupele române pătrund mai întâi victorioase în Transilvania unde sunt primite ca armate liberatoare; dar curând după aceea vrăjmașul concentrează mase imense de infanterie, cavalerie și artilerie; armatele ruse obosite de chiar victoria lor, jenate din nou de lipsa de munițiuni și întârziate și oarecum paralizate de incuria birocratică a vechiului regim, nu pot sosi la timp; Muntenia este ocupată; românii învăță să cunoască barbaria germanilor

Coperta I: Notarul anonim al regelui Béla al III-lea, autor al *Cronicii* scrise în jurul anului 1210, dar utilizând și cronici din sec. al XI-lea precum și tradiții orale. Cronica menționează că ungurii au găsit, la sosirea lor în Câmpia Panonică, slavi, bulgari și valahi „adică păstorii romanilor“. Pe malul Someșului, ei s-au războit cu ducele (voievodul) Gelu; în Crișana cu Menumorut; iar în Banat cu Glad.

Coperta IV: Emblema orașului Budapesta.

Clapa I: Sigiliul regatului României Mari.

Clapa IV: Profilul cartografic al României Mari într-o compoziție aparținând Muzeului Unirii din Alba Iulia, apud *Istoria românilor*, ediția academică, vol. VII, tom II, București, 2003.

ISBN 978-973-642-384-0

© Deținut de moștenitorii legali.

Radu Cosmin

ROMÂNII LA BUDAPESTA II. ÎN CAPITALA LUI BÉLA KUHN

Ediție îngrijită și prefată de

I. Oprîșan

Editura SAECULUM I.O.
București 2018

Respect pentru Și la brațul acesta să ne închinăm cu toții. El e al oștea-
nului nostru! Lui îi datorăm minunea la care ne închinăm azi
cu toții.

Și lui îi vom datora eterna noastră liniște și siguranța.

Căci vremile sunt tulburi și nu se știe ce va aduce ziua de
măine.

Ne-am întregit hotarele. Să ne întregim sufletul!

Mai puțină zavistie între frați! Destui sunt, în jurul nostru,
dușmanii!

În România Mare nu e loc decât pentru „marii români!”

Smulgeți iarba rea și curățați ogorul. Întindeți masa. La
masa românului e totdeauna loc și pentru străinul drumeț. Dar,
drumețul să nu vie cu gând rău!

Fiți, toți, frați. Nici lupte de clasă, dar nici dispreț pentru
cei mici și în suferință!

Ocârmuitorilor de azi li se cere multă pricepere, și mare
suflet.

Să vie cei cu lumini multe în fruntea trebilor statului!

Să dăm fiecărui ce este al său. Dar, pe fiecare să-l punem
la locul său! Cizmarul să facă încălțăminte, giuvaergiul inele
și adevăratul om de stat sa cârmuiască.

Să nu lăsăm țara pe mâna celor nechemăți.

Țineți sus făclia luminii și ridicați sufletul mulțimii până
la treptele adevăratei ei meniri.

O! Țara mea! Sis felicior Augusto, melior Trajano!

Iată cam ce potop de gânduri îmi învăluiau sufletul în vre-
me ce trenul lung ca un balaur sc surgea șuierător de-a lungul
Dunării, sub poalele Carpaților.

Noaptea am petrecut-o toată în Simplon.

Și, după o lună petrecută în Capitala lui Bela Kuhn, iată-
mă reintrând, în zâmbetul unei frumoase dimineți de toamnă,
în „Gara de Nord”.

Am ajuns la București!

TABLA DE MATERII

În loc de prefață	7
BUDAPESTA	7
PE DRUMUL GLORIEI	15
Episoade povestite de Generalul Holban	15
Clujul și revoltele maghiare.	16
Episoade din prima ofensivă.	18
A doua ofensivă	20
Trecerea Tisei	22
La porțile Budapestei.	25
Intrarea în Budapesta.	27
Măsuri de ordine	28
Incidente... diplomatice.	30
Ungurii și noi	36
DIN TREN	40
Cu Simplonul. — Aradul. — Gări. — Pusta ungară. —	
Câmpul de bătaie Solnoc. — Tisa. — Trenuri de evacuare.	
SOSIREA	49
Gara. — Străzile. — Comenduirea Pieței. — Hotel Royal. —	
Restaurant Gambrinus.	
ORAȘUL REÎNVIE	53
Trâmbițele românești. — Manichiurele. — Magazine și	
prețuri. — Tramvaiele. — La Astoria. — La „Hungaria”. — Pe	
Andrassy. — La Varosliget.	
GELLERT	58
Podul Ferentz Joseph. — Comandamentul Trupelor. —	
Popota. — Sanatoriul. — Chestia Dunării	
PALATELE REGALE.	63
Panorama Budei. — Istoricul Buda-Pestei. — Coroana	
Sfântului Ștefan și Bélla Kuhn. — Curtea Palatului. —	
Misiunile aliate — Muzeul Reginei Elisabeta. O audiență.	

RECHIZIȚIILE CONTESEI.....	72
Contesa de Czapany. — Tălăriile ungurești. — Scripcarii de la popotă.	
JARDIN D'HIVER ȘI ORPHEUM	74
Operetă. — Comedii. — Variétéuri. — Dunărea noaptea.	
SÂCÂIELI ANTANTISTE.....	76
Caii Ungariei. — Englezii ne sâcăie.	
LA MUZEUL NAȚIONAL.....	77
Clădirea. — Soldatul Petcu, cicerone. — Pietre și animale.	
ASPECTE DIN COMUNISM	79
Pe terasa de la Gellert. — Bătrânul Szalay și băncile. — D-ra Lily și comunismul.	
PE „CORSO“.....	83
Promenada. — Bufetul. — Bursa femeilor. — Cucerii și cuceritori.	
LA „RIETZ“	86
Cosmopolitism. — Oăznicie pseudo-americană	
CUM TRĂIESC UNGURII	88
Prin piață. — Podurile dimineața.	
CONVORBIRI OSTĂȘEȘTI.....	90
Maior Tiron — Col. Moscu Aurel. — Căpitanul Răutu. — Ziariști din țară.	
INSULA MARGARETA	92
Micul Paradis. — Băi și sanatorii. — Doi scriitori. — „Hungaria“. — O cântăreață. — „Plaja“ comuniștilor	
CONVORBIRI OSTĂȘEȘTI.....	98
Vapoare. — La „Hungaria“. — Lt. colonel Negulescu. — Colonel Vasilescu Cristea. — Grozăvii comuniste. — Schimb de trupe.	
PE MAGYAR-UTZA	101
Maison Frida. — Un cabaret. — Venera sub comunism.	

FILME (I)	103
Gălăgie pe un vapor. — Doctori unguri despre armata română. — O unguroaică și un colonel. — Sir Clerk la Budapesta. — Sărbii se mișcă. — Studenta de la Gellert. — Santinela. — Deschiderea Operei. — Iubirea ungarilor	
PARLAMENTUL UNGAR.....	107
De-a lungul Dunării. — Piața Parlamentului. — Dl Fourreau, cicerone. — Sala Deputaților. — Sala Tronului — Sala Magnaților. — Scara monumentală. — Leii de piatră și soldații noștri	
FILME (II).....	112
Plaja Libertății. — Cinematografiere militară. — Sindicatul ziariștilor. — Madame Butterfly. — Serviciile publice. — Generalul Rusescu și intrarea în Budapesta. Generalul Răscanu. — Prințesa Alexandrina Gr. Cantacuzino	
FILME (III)	116
Afaceri. — Reduta. — Dr. Lascu — Ing. Stănuțescu. — Zavaioc și cupletele lui Mackensen. — Poveștile lui Hoffmann. — Se schimbă trupele.	
ÎN BUDA.....	121
Orașul. — Citadela și comuniștii. Vilele. — Împrejurimile Pestei.	
ÎNCHISORILE BUDAPESTEI.....	126
La Prefectura Poliției ungare. — La Tribunalul din Markoutza. — Închisoarea centrală. — Bolșevici de seamă. — Persecuți politici. — Teroarea albă.	
FILME (IV).....	139
O procesiune religioasă. — la Urania.	
UN UNGUR FILO-ROMÂN.....	140
Dr. Alpar O. Rejöd. — Apropiere ungaro-română.	
EPISCOPUL Dr. GIESSEWEIN.....	142
Convorbire cu șeful partidului social-creștin. — Un filosof și un poliglot. — Apropierea popoarelor. — Președintele	

Esperantiștilor. — Sub comunism la Gör. — Partidul creștin trebuie să salveze Ungaria.	
HALLER	146
Convorbire cu ministrul Propagandei. — În palatul prințului Esterhazy. — Economist și publicist. — Închis sub comuniști. — Orori bolșeviste. — Blocul creștin. — Consolidarea ungaro-română.	
LA Dr. DÉSIREE SZABŐ	150
Președintele Uniunii Autorilor, Scriitorilor, Jurnaliștilor, științifici și literari.	
HUSZAR	153
Convorbire cu ministrul Cultelor și Instrucțiunii. — Portretele foștilor miniștri de Culte. — Excelența sa. — Proiecte de reforme. — Soarta ungarilor din Ardeal. — Scriitor distins, naționalist. — Închis sub comuniști. — Torturi bolșeviste. — Fugit la Viena. — Relații cu România.	
ARTĂ ȘI HIPNOTISM	161
În casa compozitorului Fligi. — Concert select. — Doi conți. — Primadona Dömötör Ilona. — A. de Rejöd și Lucacs fac telepatie	
FILME (V)	168
Ministrul Diamandy la Viena. — Sosirea marchizului de Sainte Aulair. — Armata albă. — Canale navigabile. — Lily Barönö.	
FRIEDRICH	170
Convorbire ca primul ministru ungar. — La Consiliul de miniștri. — Panorama Pestei. — Friedrich nu recunoaște revoluția. — Contra-revoluționar. — Cabinetul. — Alegerile. Plângeri contra autorităților române. — Friedrich, cel mai mare șovinist.	
FILME (VI)	177
Mignon. — Șeful cenzurii teatrelor. — Royal Orpheum	
BĂTRÂNUL SONENFELD	180

CONTELE SHOMSICH	181
Convorbire ca ministrul de Externe. — Un consilier de Legație. — Contele. — Plângeri contra Cenzurei. — Declarații ipocrite de dragoste pentru România. — Shomsich și Marchizul de Sainte Aulair.	
MOLNAR	184
Convorbire cu un mare dramaturg. — În biblioteca lui. — Fetița lui, Martha. — Două scrisori. — Piesa <i>Diavolul și Liciu</i> . — Pe vremea comunismului. — Confrați. — Program politic. — Dușmanii lui.	
MIKLOS ANDOR	188
Directorul ziarului <i>Az Est</i> . — La Redacție. — Social democrații. — Armata români salvatoare. — Toți ungurii naționali. — „România să ne ajute“.	
FILME (VII)	191
Palatul Bathyani — <i>Aida</i> . — Patrula.	
ÎN CINSTEA MARCHIZULUI DE SAINTE AULAIRE	193
Vapoare. — Domnul general. — Marchizul de Sainte Aulair la popota ofițerilor români. — Murășan furat. — Poveștile lui Hoffmann.	
O MASĂ LA RIETZ.	197
Dr. Paul Oberschall fost ministru de Justiție. — Convivi culți. — Rejöd, orator. — Muzică la Lucacs. — <i>Glossa</i> lui Eminescu. — O masă la Rietz	
FILME (VIII)	203
Gerbaud. — Vaczi. — Colonelul Ganea.	
GRĂDINA ZOOLOGICĂ	205
Animalele cruțate de comuniști. — A doua grădină după cea din Hamburg. — Maimuțoi supărați. — Papagalii tricolori și soldații noștri. — „Tigrii Budapestei“.	
DOUĂ BARONESE	208
<i>Lohengrin</i> . — Baroana de Taxis. — Baroana de Grödl — M-lle Elisabeth și comunismul în Buda	

BANCHET ȘI COMUNISM.....	213
Col. Lupu și Antanta. — Misiunea Italiană. — Cartele comuniste. — Generalul Rășcanu. — Genealogie ilustră. — Baroana Dora de Taxis și bolșevismul.	
LA DR. BÉLA AGAY	216
Directorul ziarului <i>Az Ujsag</i> . — Karoli Mihali, comunist. — În subsolul mașinărilor. — Comunismul, o farsă!	
BANFFY	220
Convorbire cu contele Nicolae de Banffy. — Un om superior. — O casă invadată de comuniști. — Refugiat în Olanda și Elveția. — Banffy și ocupația românească. — Idei politice. — Lucruri de artă. — Contele Banffy și maior Vârtejeanu. — Magnații și Ardealul.	
BANCHET DAT MISIUNII ENGLEZE	227
Un ziarist francez și americanii. — Imnul englez. — De Haydn sau de Lulli?	
ÎN CINSTEA LUI SIR CLERK.....	229
O primire princiară. — Sala de banchet. — Trăiască România Mare! Fiul lui „conu Alecu“ aghiotant. — „E d-ai noștri, mă!“	
BARONUL PODMANISZKY	231
CONTELE LACI de LONYAY	232
Un verișor elegant și frumos. — Familie străveche. — Pe frontul Italian. — Rănit de două ori.	
CONTESA DE KEGLEVICH.....	235
O româncă contesă maghiară. — Ura contra socialiștilor. — Antisemită. Sârbii și Banatul. — Contele de Kegleyich. — Hotel de Rambouillet.	
ÎN CABINETUL GENERALULUI MOȘOIU	238
În birou la 8 dimineața. — Armata lui Horthy. — Noile state. — Vom lua Banatul. Ce a mai spus Sir Clerk. — Presa ungară și Cenzura românească. — Fotografii și cinematografiere.	

TOT ÎN CINSTEA LUI SIR CLERK.....	242
Banchetul de la Gellert. — O rectificare. — Duel cu un student german. — Sir Clerk e optimist.	
FILME (IX)	244
Artiștii români la Budapesta. — Colonelul Yates și Iugoslavia.	
AMERICANII NE SFIDEAZĂ.....	245
Artilerie cerească. — Generalul Moșoiu îmi povestește pe larg campania din Ardeal și din Ungaria. — D-rul Lascu și americanii. Baroana de Taxis critică misiunile Antantei.	
MADAME DE POMPADOUR A UNGARIEI	247
Cea mai interesantă femeie din Ungaria. — Sosia Reginei Maria. — Ungaria nu poate fi republică. — O casă muzeu. — Minunății de artă. — Obiecte furate de la Capșa	
LA KIS-PEST	253
Comandamentul Diviziei a II-a vânători. — Prin pădure. — În cabinetul maiorului Bădescu Niculae. — La popota colonelului Rasoviceanu. — Povestiri înduioșătoare. — Plecarea. — Patrurile românești.	
WLASSICS	256
Convorbire cu președintele Camerei Magnaților. — Un salon somptuos. Doamna de Vlasici și fiul. — Bătrânul. — Ministru în 3 cabinete. — Autor de opere juridice și filosofice. — Amintiri scumpe din România. Amintiri din comunism. — Cum a izbucnit revoluția. — Raporturi cu România	
CONTESA MIKES.....	261
În palatul lui Karoly. — Închisă de bolșevici. — Karoly a pierdut Ungaria. — Prietenul evreilor. — Proprietățile contesei în Ardeal.	
LOVASZY (LOVASI) MARTON	266
Convorbire cu președintele Partidului „Independenței“. — În sala clubului Kosuthist. — Cel mai popular om politic-antantist. — Singura politică azi, munca! — Arestat sub comuniști. — Partidul „Independenței“ pentru binele Ungariei.	

BAROANA DE GRÖDL	271
În palatul baroanei de Grödl. — Baroneasa despre femei. — Despre Tisza. — Despre soțul ei	
PRINȚUL CAROL LA OPERĂ	274
Incognito la Budapesta. — O mare artistă ungară fluierată la Teatral Național. — Tezaurul contesei de Keglevich.	
FILME (X)	276
Monitoare engleze. — Prințul Carol a dormit la „Hungaria“. — Un bolșevic orchestră. — Horthy amenință. — Consilierul juridic Romano. — Contesa Péjacsevich și Ardealul.	
PEKÁR GYULA	279
Convorbire cu marele academician și romancier. — Un salon arhaic. — Biroul. — Atmosferă latină. — Istoricul comunismului. — Prin cultură, apropierea ungaro-română. — Spiritualist. — Eternul om. — Doi soți ideali.	
ACADEMIA UNGARĂ	284
Un fel de „Institut de France“. — În fața Dunării. — Statui celebre. — Tablouri și fresce — Diverse săli. — Marea sală și drapelul roșu comunist, cariatidele. — Sala lui Goethe. — Soldații români păzesc Academia ungară. — Nume de academicieni.	
CONVORBIRI OSTĂȘEȘTI	290
Generalul Moșoiu. — Banchet în cinstea misiunii americane. — Generalul Panaitescu. — Noi față de unguri. — Asupra rechizițiilor noastre. — Ultima zi în Budapesta.	
BUDAPESTA-ARAD	296
Părăsim Capitala lui Béla Kuhn. — Convorbiri cu călătorii despre grozăviile comuniste. — Prin Gări. — Struguri și cozonac. — Vamă și percheziții. — Gara Arad.	
ÎN ARAD	302
A doua oară în Arad. — colonelul Grozeanu și Divizia I. — La regimentul 17 Mehedinți. — Amintiri din lupte.	

ÎN SATUL GLOGOVĂȚ	305
Sediul batalionului 18 Gorj. — Bolșevici în căruțe. — Gazda maiorului. — Șvabii. — Cuvântarea filo-românească a episcopului șvab. — Ipocrizie nemțească. — Pe șoseaua Mureșului. — Doi jandarmi. — Primarul Glogovățului. — Batalionul în exerciții. — Povestiri din luptele de la Fegyvernek.	
ÎNAPOI LA ARAD	309
În motorul electric. — Concert la Ateneu. — General Obogeanu. — Armată multă. — Țară mare. — Granițe amenințate.	
ÎN LAGĂRUL BOLȘEVICILOR	311
779 de bolșevici. — În Cetate. — Trai boieresc. — Bucătării și infirmerii. — De vorbă cu ofițerii bolșevici. — Generalul Moșoiu îi prindea ca pe șoareci. — La popota generalului Scărișoreanu.	
ARAD — TIMIȘOARA	315
Simplonul și-a schimbat direcția. — Tren nou. — Un ofițer povestește. Lașitatea bolșevicilor. — Cum erau schingiuiți soldații români.	
ÎN TIMIȘOARA	317
Un oraș original. — Belváros. — Atmosferă nemțească. — Banatul. — Linia demarcațională. — Mizerii sârbești. — Românii. — Raporturi cu naționalitățile. — Cultura. — Artă și sporturi. — Chestia uvrieră. — Operă de românizare.	
SPRE BUCUREȘTI	323
Câmpia Banatului. — Lugoj. — Caransebeș. — Mehadia. — Dunărea și Carpații. — Viziunea epică a românismului. — Reflecții. — În gara de Nord.	

Respectarea lui vie, sigură și devotat șefilor săi, cum l-am cunoscut și în zilele de restriște la Iași. Totdeauna am iubit România, pe această soră a noastră, care va rămâne totdeauna una din cele mai bune amice ale noastre“.

Marchizul de Sainte Aulaire a rupt gheața, și rînd pe rînd misiunile Antantei s-au simțit onorate să ia parte la mesele oferite de comandamentele noastre superioare de la Budapesta.

Și l-am văzut pe Sir Clerk sculându-se în picioare și strigînd în cea mai curată românească:

— Trăiască România Mare!

Și l-am văzut pe Sir Gorton, generalul și șeful misiunii engleze, închinînd pentru armata română; și în altă zi, pe generalul american Banholtz, aplaudînd frenetic pe lăutarii noștri cazoni și închinînd paharul cu Tokay și șampanie ungurească în cinstea armatei române; și pe italieni făcînd la fel (bineînțeles fără prezența scumpului Romanelli).

Prezența armatei române la Budapesta e o necesitate de viață pentru Ungaria, o garanție de liniște pentru Europa, și o strălucitoare apoteoză a epopeei noastre militare. Am adunat din gura generalilor, șefilor de stat major, comandanților de regimente, ofițerilor, soldaților și bolșevicilor prizonieri, întreaga icoană a operațiunilor, a luptelor memorabile de la Fegyvernek, a formidabilului bombardament de la Szolnok, a trecerii Tisei, a capturării armatelor bolșevice și a ocupării Budapestei!¹

1. Despre acestea am vorbit în volumul I subintitulat *Dezrobitorii*.

PE DRUMUL GLORIEI

Episoade povestite de Generalul Holban

Pentru cine n-a citit volumul I din, *Românii la Budapesta*, intitulat *Dezrobitorii*, sau pentru cine vrea să-și reamintească, foarte sumar, cuprinsul, încep prin a da în acest al II-lea volum, intitulat *În Capitala lui Béla Kuhn*, o povestire a unui foarte distins general, care, de la începutul celei de-a doua mobilizări, a fost părtaș al mării noastre epopei încoronate cu intrarea în Budapesta.

Nu e chiar rezumatul volumului întâi. E mai mult povestirea faptelor de arme a unei divizii și a unui grup comandate de alesul general. Dar, în expunerea ce mă voi sili s-o redau cât mai conștiincioasă, e cuprinsă icoana celor mai virile și caracteristice trăsături ale acțiunii noastre din Ardeal, a luptelor din Munții Apuseni, a luptelor de la Tisa, a ocupării Budapestei și a stăpînirii ei.

Aceasta o fac, cu atît mai mult, cu cît generalul Holban a fost comandantul „Grupului general Holban“, compus din mai multe divizii, care a condus luptele, a pregătît și a comandat trecerea Tisei, pe la Tisa-Bö, și care, intrînd cel dintîi cu grosul trupelor în Budapesta, a fost guvernatorul Capitalei ungare timp de 45 de zile.

Deci, e omul care a văzut și auzit multe tocmai în faza cea mai nouă și critică a ocupațiunii.

În volumul *Dezrobitorii* am redat în detalii descrierea intrării în Budapesta făcută de mai mulți oșteni de seamă și mai ales de generalul Rusescu, Comandantul Brigăzii IV Roșiori, generalul Panaitescu, șeful de Stat Major și generalul Mărdărescu, comandantul trupei din Transilvania care mi-a pus la dispoziție un abundent material de „Documente oficiale“.

Respect pe Povestirea generalului Holban o fac mai mult din ceea ce bunăvoința memoriei îmi va acorda și din fugarele și hieroglicele note ce am putut lua, fiindcă, furat de darul de povestire al distinsului general, mai mult îl ascultam, decât scriam.

Clujul și revoltele maghiare

A doua mobilizare s-a făcut în 1918, octombrie, în 28.

Divizia VI se găsea la Tecuci.

În decembrie 19 am plecat cu divizia în Transilvania. Am ajuns în Tg.-Mureșului, în sărbătorile Crăciunului, pe la 23 decembrie. Am stat aci până la 2 ianuarie.

De-aci am trecut, apoi, la Cluj. Înaintea mea fusese în Cluj, Divizia [a] VII-a.

Clujul, citadela ungurească, se găsea îndată după revoluție. Se aflau atunci în orașul magnaților gărzi naționale.

Eu am primit, în realitate, ordin să instalez autoritățile române cu forța, prefecti, primari etc.

Pe la 3 ianuarie, Biuroul de Informații din Cluj mă înștiințează că o mișcare șovinistă și agresivă se pregătește printre ungurii din localitate.

Aceasta era înfățișată mai întâi printr-o grevă generală a tuturor funcționarilor de poștă, administrativi, judecătorești, a lucrătorilor căilor ferate, a fabricii de tutun etc.

Cu câteva zile mai înainte generalul Neculcea pusese la contribuție orașul, ca pedeapsă, fiindcă o parte a Diviziei a VII-a (un detașament) fusese atacată mișelește de stația Țigani. Generalul francez Patey, trimis din partea generalului Berthelot vine să facă o anchetă.

Cu acest prilej ungurii pun la cale o demonstrație prin care să arate nemulțumirea populației maghiare contra armatei române care „ocupase, ziceau ei, Ardealul fără învoirea Antantei“.

Eram la dejun cu generalul Patey, în sala restaurantului New-York. Auzim zgomot și vedem strânsă în fața marelui hotel din piața Mathias Templom o aglomerație cu steaguri ungare și cântece naționale, venită să manifesteze dragoste lui Patey.

În realitate, era o manifestație de ostilitate contra noastră. O pornise din parcul orașului, trecuse prin fața Diviziei unde trăsese focuri de revolver pe ferestre și ajunsese acum în fața restaurantului nostru.

Această purtare a ungurilor a indispus pe generalul francez, care i-a luat foarte de sus.

Eu am dat ordin comandantului Pieței să-i risipească. Garda i-a gonit cu focuri trase în aer.

Și, în fața ungurimei, după masă, am plecat cu generalul Patey făcându-ne reciproc vizite acasă.

La câțva timp după aceasta izbucnește greva căilor ferate, poștelor etc. Era prin martie.

Ungurii întrețineau cu bani de la Budapesta pe funcționarii în grevă. Funcționarii fuseseră plătiți pe trei luni înainte, ca să nu servească autorităților române. Profesorii universitari primeau fondurile și le distribuiau. Dintre aceștia, două căpetenii fuseseră arestate, dr. Apathy și Grand Pierre. (Acesta din urmă, francez de origine, ungurit până în măduva oaselor, nu știa o boabă franțuzește. Se zice că tată-său nu știuse o boabă ungurește).

Eu am prins firul lucrurilor.

Am sechestrat într-o zi toate băncile. Am făcut control. Fiecare bancă avea depuse sume cu nr. și scopul de propagandă anti-românească.

Am sechestrat milioane pe care le-am pus la dispoziția Consiliului Dirigent.

Ungurii au țipat, spunând că aceștia erau bani destinați muncitorilor.

Iată pe muncitori deci în grevă. Asta era a treia! Eu am procedat foarte sistematic. Am aflat mai întâi adresele tuturor

Respect pentru oamenii...

greviștilor. Am format apoi patrulă de câte doi soldați și un caporal. Și, în aceeași zi și la aceeași oră (joi seara), i-am ridicat pe fiecare de-acasă din culcușul lor. În două ore am arestat, fără niciun incident, 600 de greviști pe care i-am închis în Cetațuie, (la Felegvar).

Cercetările au ținut câteva zile. Capii mișcării au fost dați urmăririi; Celor instigați le-am dat drumul în urma făgăduielii că nu se vor mai amesteca într-o mișcare contra românilor. Pe 10 inși, mai vinovați, i-am expulzat prin Satmar.

După aceasta urmează o perioadă de liniște.

Într-o zi, un student român ardelean, îmi comunică, cum, călătorind în tren cu un student ungur de dincolo de linia de demarcație, acesta, crezându-l pe studentul român tot ungur, i-a mărturisit c-a fost trimis să facă propagandă revoluționară în spatele nostru, că era omul lui Kratochvil, comandantul diviziei 21 de honvezi.

Pun să-l caute pe studentul ungur în Cluj. Trei zile nu dau de el.

După trei zile mi-l aduc, îl silesc să mărturisească ceas cu ceas cum și-a petrecut timpul. Și aflu că a fost în relații cu abatele Hirschler din Cluj, cu dr. Körtes, șeful socialiștilor, și diverși baroni și baroneze, pe care am pus de [i-a] arestat pe toți.

Se apropia Paștele, toată aristocrația maghiară, în special baronezele, au venit să mă roage să-l liberez pe abatele Hirschler, mai ales.

Le-am răspuns că nu-i pot da drumul până nu isprăvesc instrucția.

L-am liberat abia în Joia Paștelor.

Contra tuturor am strâns probe de complot și spionaj.

Episoade din prima ofensivă

Pe la 16 aprilie începe ofensiva în Munții Apuseni.

Ungurii schingiuiiau pe frații noștri români de dincoace și de dincolo de linia demarcațională.

Antanta hotărâse o linie, Oradea-Mare, Careii-Mari, Arad. Ungurii nu voiau să ție seama de ea.

La 16 aprilie au început acțiunea, tot prin surprindere, ocupând în Munții Apuseni două din înălțimi și Ciuci (Csucs) muntele Pleșei, Pleașa și Dealul Mare¹.

În ziua următoare am continuat ofensiva la Vest de Ciucea (Csucsea) Fékété-Tő.

Numai după sfârșitul atacului mi-am dat socoteala de efectul bombardamentului nostru, în gara Ciucea.

Trăsăsem cu o baterie de obuziere 155, material francez.

Platformele tunurilor inamice (tot franceze) obuziere 100 mm, erau așezate la câte 4 metri una de alta. În urma tragerii noastre noi făcusem niște pânii mai mari decât camera asta, alte pânii imense înaintea tunurilor și altele în spatele lor. Proiectilele noastre fuseseră trase cu o precizie de tir mai mare ca la poligon.

Dușmanii înșiși spuneau de bombardamentul nostru:

— Dacă întâia lovitură nu ți-a dat-o în cap, a doua te izbea drept în creștet.

De-aci plecând am luat și toate tunurile dușmanului care fuseseră părăsite, în fuga [lui]² spăimântătoare.

N-am mai avut foc de artilerie până la Oradea-Mare.

La 6 kilometri de oraș, autoritățile Oradiei-Mari au venit cu români în frunte să ne roage să venim mai repede, că deși au plecat bolșevicii, le e frică să nu se reîntoarcă iar.

Ne-au pus la dispoziție camioane, automobile și trăsură, ca să transportăm trupe mai curând.

Am pornit spre Oradea Mare.

În drum, mergeam pe cele două maluri ale Crișului Repe-de.

1. Despre aceste lupte vezi în detaliu descrieri în volumul I, *Dezrobitorii*.

2. În text: „lor“ (n. ed.)